

GLOBALNY RAPORT DOTYCZĄCY MONITOROWANIA EDUKACJI

2021

EUROPA ŚRODKOWO-WSCHODNIA,
KAUKAZ I AZJA ŚRODKOWA

Włączenie i edukacja: WSZYSKY TO WSZYSKY

STRESZCZENIE

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Global
Education
Monitoring
Report

Network of Education Policy Centers

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

Włączenie w edukacji, zobowiązanie zagwarantowane w Celu Zrównoważonego Rozwoju (CZR) 4, to proces składający się z działań uwzględniających różnorodność, budujących poczucie przynależności i zakorzenionych w przekonaniu o wartości i potencjale każdej osoby. Systemy edukacyjne muszą reagować na potrzeby wszystkich osób uczących się i uwzględniać ich różnorodność nie jako problem, ale jako zasób. Świadczenie edukacji włączającej wysokiej jakości wiąże się z włączeniem społecznym.

Główne przesłania

Europa Środkowo-Wschodnia, Kaukaz i Azja Środkowa odnotowały postępy w zakresie podejścia do edukacji włączającej opartego na prawach człowieka.

- W ciągu ubiegłych 20 lat poziom kształcenia w tych krajach, należący do najwyższych na świecie, gwałtownie wzrósł. Odsetek osób, które przerwały edukację spadł o połowę.
- Dwa na trzy systemy edukacyjne przyjęły definicję włączenia uwzględniającą wiele marginalizowanych grup.
- Kraje odchodzą od modelu medycznego. Odsetek dzieci z niepełnosprawnościami w szkołach specjalnych spadł z 78% w latach 2005/06 do 53% w latach 2015/16. Odsetek dzieci w zakładach opiekuńczych spadł o 30% w tym samym okresie.
- Szkoły zapewniają szersze i bardziej elastyczne systemy wsparcia. Wśród 30 badanych systemów edukacyjnych 23 oferuje poradnictwo i doradztwo, 22 wsparcie w nauce, a 21 wsparcie specjalistów i terapeutów.

Ale przejście do włączenia nie jest pełne.

- Wiele krajów w tym regionie musi zrzucić dziedzictwo segregacji w edukacji, niegdyś mylnie uznawanej za rozwiązanie skuteczne. W ogólnym ujęciu jeden na trzech uczniów ze specjalnymi potrzebami w Europie Środkowo-Wschodniej w dalszym ciągu uczęszcza do szkoły specjalnej.
- W Gruzji, Kirgistanie i Mongolii liczba młodzieży z niepełnosprawnościami w grupie, która przerwała naukę, jest dwukrotnie większa niż w populacji, która kontynuuje edukację.
- W przypadku 15 na 30 systemów edukacyjnych przyjęcie do szkoły zależy od opinii medyczno-psychologicznej i innych procedur selekcyjnych.
- To, co uchodzi za pedagogikę włączającą, może być medycznie określonym skupieniem się na niepełnosprawności. Na Białorusi klasy integracyjne korzystają z dwóch programów nauczania: standardowego w przypadku edukacji ogólnej i drugiego w przypadku edukacji specjalnej. Wspólne zajęcia ograniczają się do krótkiej listy przedmiotów.

- Zaledwie jeden na dwóch nauczycieli w tym regionie czuje się przygotowany do nauczania w warunkach zróżnicowanych zdolności, a jeden na trzech w warunkach wielokulturowych. Ta potrzeba staje się tym bardziej paląca ze względu na starzenie się kadry nauczycielskiej.
- Należy bardziej zaangażować uczniów i rodziców. Jedynie Republika Mołdawii zgłosiła angażowanie uczniów w opracowanie programu nauczania. Głosy uczniów rzadko uwzględnia się podczas projektowania polityki.

Występują inne formy segregacji i dyskryminacji, utrudniające włączenie.

- Na Bałkanach około 60% młodzieży pochodzenia romskiego, Aszkali i Egipcjan nie uczęszcza do szkoły średniej. U członków tych grup nieproporcjonalnie często diagnozuje się niepełnosprawność intelektualną. Na Słowacji w roku 2018 Romowie stanowili 42% uczniów szkół specjalnych.
- W Mongolii szkołę średnią kończy 94% najbogatszych, ale zaledwie 37% najbiedniejszych.
- Turcja, kraj o najwyższej na świecie liczbie uchodźców, przyjęła do swych szkół publicznych ponad 600 000 Syryjczyków, ale 37% syryjskich uchodźców nadal znajduje się „poza szkołą”.
- W 22 na 30 systemów edukacyjnych istnieją odrębne szkoły lub klasy dla mniejszości językowych. To równoległe nauczanie często przeciwdziała włączeniu.
- Równość płci w edukacji stała się tematem spornym. W kilku krajach tradycyjne ujęcie płci wzmacnia stereotypy związane z płciami.
- Zaledwie 7 na 23 kraje posiada polityki lub plany działania odnoszące się wyraźnie do zjawiska dokuczania i zastraszania ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową i zakazuje takich zachowań.
- Podczas pandemii COVID-19 wśród 23 krajów 76% zapewniło wsparcie osobom uczącym się z niepełnosprawnościami (np. język migowy podczas zajęć on-line), zaś 52% elastyczne platformy edukacyjne dostosowane do tempa ucznia.
- Mniej krajów wspierało dostęp do infrastruktury w odległych rejonach (43%), opracowało materiały do nauki dla osób posługujących się językami mniejszościowymi lub zapewniało dodatkowe wsparcie ubogim gospodarstwom domowym (38%).

Zalecenia

Kiedy region wchodzi w końcową dekadę działania w celu osiągnięcia celu CZR 4. Tych 10 zaleceń uwzględnia głębokie korzenie barier i możliwości oferowane przez różne sytuacje związane z włączeniem.

1 **Poszerzenie rozumienia edukacji włączającej: powinna obejmować wszystkie osoby uczące się — a wszyscy to wszyscy.**

Edukacja włączająca powinna obejmować wszystkie osoby uczące się. Choć większość systemów edukacyjnych w regionie uwzględnia definicje włączenia, nie pomijając wielu marginalizowanych grup, a nie tylko osób uczących się o specjalnych potrzebach edukacyjnych lub z niepełnosprawnościami. Nawet ten szerszy zakres należy postrzegać jako zaledwie jeden krok w stronę ostatecznego odejścia od jakiegokolwiek formy definicji na bazie kategorii lub grupy bądź identyfikacji osób uczących się. Jasność terminologii na wszystkich poziomach wdrożenia będzie miała krytyczne znaczenie.

2 **Umieszczenie uczniów w centrum: włączenie to nie tylko wynik. Przede wszystkim jest to proces i doświadczenie.**

Uczniowie mogą mieć wrażenie, że materiały do nauki nie przedstawiają ich lub przedstawiają w sposób stereotypowy. A jednak nie angażuje się ich w opracowanie programu nauczania. Z wyjątkiem rad uczniów w wybranych krajach znaleziono niewiele dowodów na wysłuchanie głosu uczniów i uwzględnienie go. Podczas starań o zapewnienie edukacji dobrej jakości powinien liczyć się głos każdej osoby. Prawo do dobrego zdrowia fizycznego i psychicznego, szczęścia, bezpieczeństwa i przynależności jest równie ważne, jak prawo do nauki. Kluczowe znaczenie ma dobra atmosfera w klasie, gdzie nauczyciele doceniają i wspierają wysiłek uczniów. Poczucie przynależności do szkoły i grupy rówieśników jest istotne, szczególnie dla dzieci w większym stopniu zagrożonych wykluczeniem.

3 **Angażowanie się w istotne konsultacje ze społecznościami i rodzicami: włączenia nie można wymusić z góry.**

Najważniejszą barierą dla włączenia w edukacji jest brak wiary, że jest to możliwe i pożądane. Rodzice, opiekunowie, rodziny i społeczności mogą wykazywać dyskryminujące postawy wobec płci, niepełnosprawności, pochodzenia lub religii, które krzyżują lub przekreślają starania o wdrożenie reform edukacji włączającej. I na odwrót, rodzice dzieci zagrożonych mogą rezygnować ze szkół ogólnodostępnych, jeśli ich zdaniem te szkoły nie dbają o potrzeby ich potomstwa. Rządy powinny zapewnić rodzicom i społecznościom przestrzeń na wyrażenie własnych preferencji w ramach opracowywania polityki. Rodzice powinni mieć także głos w procesie podejmowania decyzji na bazie opinii lekarskich i psychologicznych. Należy zapewnić alternatywne możliwości włączające.

4 **Zostawienie miejsca, aby podmioty pozarządowe rzuciły wyzwanie i wypełniły luki: zapewnienie, że wszyscy realizują ten sam cel, czyli włączenie.**

Zorganizowana aktywność społeczeństwa obywatelskiego odgrywa fundamentalną rolę - adwokata i nadzorca w odniesieniu do prawa do edukacji włączającej. Dzięki kampaniom uświadamiającym opinia publiczna bardziej sprzyja włączeniu. Rządy powinny stworzyć organizacjom pozarządowym warunki do monitorowania realizacji zobowiązań rządowych i stawiania w obronie osób wykluczonych z edukacji. Ponieważ organizacje pozarządowe wypełniają również luki w świadczeniu usług na podstawie umowy lub z własnej inicjatywy, rządy muszą zapewnić przywództwo i utrzymać z nimi dialog, aby zapewnić, że takie usługi prowadzą do włączenia, spełniają standardy, nie powielają tego, co robią inni usługodawcy ani nie konkurują o ograniczone fundusze. Powinny one być zrównoważone, wbudowane w narodowe strategie, plany i polityki oraz dostosowane do nich.

5 **Zapewnienie współpracy w departamentach rządowych, sektorach i szczeblach: włączenie w edukację jest zaledwie elementem włączenia społecznego.**

Partnerstwo to słowo kluczowe w rządowych wysiłkach zamierzających do uzyskania włączenia. Ministerstwa dzielące odpowiedzialność administracyjną za edukację włączającą muszą współpracować przy identyfikacji potrzeb, wymianie informacji i opracowywaniu programów. Współpraca międzyministerialna w ramach opracowywania, wdrażania i koordynacji polityk jest powszechna w tym regionie. Trzeba jednak wzmocnić udostępnianie danych, aby promować wczesną interwencje i łagodzić wpływ niekorzystnych warunków początkowych na postępy szkolne i naukę. Aby zapewnić włączenie, konieczna jest pionowa współpraca między władzami centralnymi a lokalnymi. Kluczowe znaczenie dla osiągnięcia udanej praktyki w zakresie edukacji włączającej mają skoordynowane działania w ramach zapewnienia jakości.

6 **Dzielenie wiedzy fachowej i zasobów: jest to jedyny sposób zapewnienia przejścia do włączenia.**

Pod wieloma względami uzyskanie włączenia to wyzwanie dla kadry zarządzającej. Zasoby ludzkie i materiałowe niezbędne dla osiągnięcia różnorodności zgromadzono w niewielu miejscach ze względu na dziedzictwo świadczenia opartego na segregacji, i są one nierówno podzielone. Potrzeba mechanizmów i czynników motywujących, aby dokonać ich elastycznego przemieszczenia, co pozwoli zapewnić wsparcie w formie specjalistycznej wiedzy fachowej dla przejścia szkół ogólnodostępnych do włączenia. Konieczne są także zmiany mechanizmów finansowania. Specjalne, odrębne finansowanie edukacji, powiązane z formalnymi decyzjami służb społecznych i medycznych, prowadzi do strategicznego zachowania rodziców,

szkół i władz miejscowych, które starają się zdobyć prawo do zasobów. Kraje powinny przydzielać fundusze na usługi wspomagające w oparciu o stwierdzone potrzeby szkół i władz miejscowych.

7 Zastosowanie projektowania uniwersalnego: zapewnienie, że systemy włączające realizują potencjał każdej osoby uczącej się.

Prosta, lecz potężna koncepcja projektowania uniwersalnego wiąże się w edukacji z projektowaniem budynków szkół dostępnych dla osób uczących się z niepełnosprawnościami. Poszerzono jej zakres, obejmując elastyczne środowiska uczenia się. Dotychczas nie wykorzystano w pełni ogromnego potencjału technologii wspomagających dla osób uczących się. Ale leżąca u podstaw idea elastyczności w celu pokonywania barier w interakcjach osoby uczącej się z systemem odnosi się nie tylko do formy, ale również do treści. Wszyscy uczniowie powinni uczyć się na bazie tego samego elastycznego, odpowiedniego i dostępnego programu nauczania. Należy pokonać wyzwania związane ze sposobem odzwierciedlenia równości płci lub tożsamości etnicznej w podręcznikach. Dostosowana ocena powinna pomóc osobom uczącym się wykazać swe postępy i zwiększyć możliwości dla osób o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

8 Przygotowanie i motywowanie nauczycieli oraz personelu pomocniczego i zapewnienie im większych możliwości: powinni być przygotowani do nauczania wszystkich uczniów.

Nauczyciele potrzebują przeszkolenia w zakresie włączenia, nie jako tematu specjalistycznego, ale jako kluczowego elementu swego kształcenia początkowego i ustawicznego, aby uniknąć utrwalania wpojonego postrzegania niektórych uczniów jako niesprawnych i niezdolnych do nauki. Kompetencje związane z włączeniem nie zawsze są wymagane do uzyskania uprawnień i certyfikatów nauczyciela. Dyrektorzy szkół powinni być przygotowani do przekazywania i wpajania włączającego etosu szkolnego. Personelu pomocniczego często jest zbyt mało i zajmuje się czymś innym niż wspieranie nauczycieli i uczniów. Nauczyciele wspomagający nie powinni ponosić wyłącznej odpowiedzialności za osoby uczące się, gdyż ta praktyka może przyczyniać się do ich segregacji.

9 Zbieranie danych na temat i na rzecz włączenia z uwagą i szacunkiem: unikanie stygmatyzującego etykietowania.

Skupienie wysiłków w zakresie zbierania danych na określonych grupach zwiększa widoczność osób pozbawionych równych szans. Ale może także sprowadzić dzieci do etykiet o charakterze samospelniających się przepowiedni. Potrzeba szczegółowych i pewnych danych nie powinna być ważniejsza od zapewnienia poczucia bezpieczeństwa dla jakiegokolwiek osoby uczącej się. Nie wszystkie dzieci stojące przed barierami dla włączenia należą do identyfikowalnej lub rozpoznawalnej grupy, zaś inne należą jednocześnie do kilku grup. Systemy informacyjne do zarządzania edukacją powinny obejmować dane wejściowe, procesy, dane wyjściowe i wyniki dotyczące wszystkich osób uczących się, przeznaczone do różnych celów, a nie jedynie podziału zasobów. Powinny zajmować się monitorowaniem doświadczeń uczniów w zakresie włączenia w ramach zapewniania jakości i odpowiedzialności. Monitorowanie powinno być włączające pod względem metodologii.

10 Uczenie się od innych: przejście do włączenia nie jest łatwe.

Włączenie w edukacji reprezentuje odejście od dyskryminacji. Nie można narzucić ani tempa, ani konkretnej drogi tego przejścia. Każde społeczeństwo może obrać odmienną drogę. Ale wiele się można nauczyć dzięki dzieleniu się doświadczeniami na wszystkich poziomach, za pośrednictwem sieci nauczycieli i społeczności uczących się lub platform krajowych, regionalnych bądź globalnych. Możliwości w zakresie dialogu na temat polityki należy wykorzystać do sterowania systemami edukacyjnymi tak, by cenili różnorodność jako coś, co należy chwalić.

© UNESCO, 2021
Wydanie pierwsze
Opublikowany w roku 2021
przez United Nations Educational, Scientific
and Cultural Organization
Network of Education Policy Centers
oraz Europejska Agencja ds. Specjalnych Potrzeb
i Edukacji Włączającej

Tłumaczenie: Paspantu Multilingual
Translation Services
Projekt graficzny Blossom
Układ Blossom
Skład UNESCO
Zdjęcie na okładce: UNICEF/UNI42671/
Roger LeMoyné

Niniejszą skróconą wersję
Regionalnego raportu 2021
dotyczącego Europy Środkowo-Wschodniej,
Kaukazu i Azji Środkowej
oraz wszelkie pokrewne materiały
można pobrać tutaj:
Bit.ly/Eurasia2021inclusion

Ta publikacja jest dostępna na zasadzie
wolnego dostępu na mocy licencji
Attribution-ShareAlike 3.0 IGO
(CC-BY-SA3.0 IGO) ([http://creativecommons.org/
licenses/by-sa/3.0/igo/](http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/)).

Wykorzystując treść niniejszej publikacji,
użytkownicy zgadzają się na związane
warunkami Open Access Repository
UNESCO.

Niniejsza licencja dotyczy wyłącznie
treści tekstowej publikacji.
Na wykorzystanie jakichkolwiek materiałów
niewskazanych wyraźnie jako należące do
UNESCO konieczne jest pozwolenie, o które
można wystąpić pod adresem:
publication.copyright@unesco.org.